УДК 378.014.15:174

Ольга Анісімова, д-р екон. наук, професор, в. о. зав. кафедри,
Ганна Боровська, магістр
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У роботі досліджуються основні засади формування культури академічної доброчесності в університетському середовищі. Обґрунтовано необхідність переходу від каральної (правило-орієнтованої) моделі до принцип-орієнтованого підходу, спрямованого на розвиток етичної компетентності здобувачів вищої освіти. Проаналізовано імплементацію норм Закону України «Про академічну доброчесність», систематизовано види академічних порушень та визначено їх системні ризики. Доведено, що утвердження принципів чесності в закладах вищої освіти є стратегічним інструментом подолання корупції та формування високих стандартів культури академічної доброчесності в університетському середовищі.

Ключові слова: академічна доброчесність; культура академічної доброчесності; університетське середовище; принцип-орієнтований підхід; етична компетентність; Закон України «Про академічну доброчесність»; академічні порушення.

Формування культури академічної доброчесності в університеті – це комплексний процес, що базується на п’яти фундаментальних цінностях: чесності, довірі, справедливості, повазі та відповідальності. Її мета – перетворити дотримання правил із формальної вимоги на свідомий внутрішній орієнтир усіх учасників освітнього процесу, як визначено в кодексі академічної доброчесності та корпоративної етики Донецького національного університету імені Василя Стуса [1; 2].

У науковому дискурсі культура академічної доброчесності розглядається як багатовимірне інтегральне утворення, яке поєднує теоретичні знання, внутрішні ціннісні орієнтири та практичні дії. На сьогодні існують два фундаментальні підходи до впровадження стандартів доброчесності. Перший – правило-орієнтований підхід, робить акцент на жорсткому дотриманні формальних інструкцій, регламентів та покаранні за їх порушення. Другий – принцип-орієнтований підхід, надає пріоритет розвитку етичної компетентності як навички, стимулює самокорекцію та створює умови для усвідомленого морального вибору. Досвід свідчить, що суто каральна модель є застарілою; натомість розвивальний підхід, орієнтований на підтримку та превенцію, дає змогу досягти довготривалих культурних змін в університетській спільноті.

Особливе суспільне значення має взаємозв’язок між академічною доброчесністю в університетах та доброчесністю майбутньої публічної служби. Здобувачі освіти, які навчаються в етично здоровому університетському середовищі, інтегрують ці моделі поведінки у свою подальшу професійну діяльність. Тому подо-

лання корупції та нечесності в освіті є прямим інструментом зниження системної корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Важливим кроком у кодифікації правил та етичних вимог стало ухвалення Закону України «Про академічну доброчесність» від 18 грудня 2025 року № 4742-IX (далі – Закон № 4742-IX), який набрав чинності 01 лютого 2026 року та вводиться в дію 31 липня 2026 року [3]. Цей Закон проголошує базові цінності та визначає основні принципи і правила академічної доброчесності, правові та організаційні механізми її формування та забезпечення, основні ознаки і види порушень академічної доброчесності та заходи реагування на такі порушення. Норми закону застосовуються до процедур як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення якості освіти та встановлюють єдині дефініції й санкційні механізми [2; 3]. Водночас важливим завданням є розроблення глобальних етичних стандартів, що регулюватимуть використання технологій штучного інтелекту [4].

Таблиця 1 – Види порушень академічної доброчесності за Законом № 4742-IX, їх сутнісний зміст та системні ризики*

Вид порушення за Законом № 4742-IX	**Сутнісний зміст та форма вияву порушення**	**Системні ризики для академічного середовища**
Відчуження авторства	Передача створеного матеріалу іншій особі для його подальшого оприлюднення під її іменем	Комерціалізація шахрайства, нівелювання принципу індивідуального оцінювання
Академічний плагіат	Оприлюднення чужих результатів як власних без належних посилань	Порушення авторських прав, знецінення оригінальних наукових здобутків
Приписування авторства	Зазначення особи у склад авторів матеріалу, у створенні якого вона не брала участі	Штучне роздування наукових метрик через «гостьове» або «почесне» співавторство
Самоплагіат	Повторне використання власних раніше опублікованих текстів без посилання на першоджерело	Штучне збільшення кількості наукових публікацій без фактичної новизни
Фабрикація	Вигадування даних, фактів або результатів академічної діяльності	Повне викривлення наукового знання, поширення недостовірної інформації
Фальсифікація	Свідома зміна, заміна чи модифікація наявних даних або наукових результатів	Спотворення емпіричної бази досліджень для штучного підтвердження гіпотез
Недоброчесне використання результатів ШІ	Оприлюднення згенерованого штучним інтелектом контенту як результату власної праці	Імітація розумової діяльності, загроза розвитку критичного мислення
Недоброчесне оцінювання	Свідоме порушення встановлених вимог оцінювання для завищення або заниження балів	Дискредитація об’єктивності викладачів, руйнування довіри до системи оцінювання
Несамостійне виконання завдань	Виконання робіт із залученням недозволених джерел, технічних засобів або допомоги	Отримання фіктивних оцінок без фактичного засвоєння навчального матеріалу
Недозволена допомога	Надання сторонньої допомоги, що призводить до викривлення результатів оцінювання	Порушення умов доброчесної конкуренції серед здобувачів
Академічний саботаж	Дія або бездіяльність, що перешкоджає законній академічній діяльності інших осіб	Створення ворожої атмосфери, блокування наукового поступу колег
Схиляння до порушення	Будь-яка форма тиску, вказівок чи спонукання іншої особи до недоброчесних дій	Легітимізація порушень через адміністративний чи ієрархічний тиск

*Складено авторами на підставі [3]

Здобувачі освіти мають розвивати специфічні компетентності з академічної доброчесності, які охоплюють здатність діяти етично у професійних та навчальних ситуаціях, самостійно виконувати завдання, коректно посилатися на джерела та критично оцінювати приклади людської поведінки відповідно до моральних норм [1; 3].

Закон № 4742-IX «Про академічну доброчесність» встановлює чітку послідовність дій у разі виявлення фактів недоброчесної поведінки та визначає суворі процедурні рамки розгляду повідомлень. Це унеможливлює суб'єктивне затягування розгляду справ адміністрацією університетів.

Академічна відповідальність не є різновидом юридичної відповідальності, але результати її застосування може бути використано для подальшого притягнення до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності згідно із законами України [1; 3]. Водночас незнання чи нерозуміння норм Кодексу не звільняє особу від відповідальності за його порушення.

Висновки. Трансформація академічного середовища на засадах доброчесності можлива лише за умови синергії чіткого законодавчого регулювання та внутрішньої готовності університету розвивати принцип-орієнтовану модель виховання на підставі затверджених локальних нормативних актів. Своєчасна ідентифікація ризиків та розвиток етичних компетентностей у здобувачів вищої освіти дають змогу закласти надійний фундамент для формування доброчесної культури в університетському середовищі

Список використаних джерел

1. Кодекс академічної доброчесності та корпоративної етики Донецького національного університету імені Василя Стуса URL: https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2026/01/18-2026_01_28_%E2%84%9626.01-02_-pro-vvedennya-v-diyu-kodeksu-akademichnoyi-dobrochesnosti-ta-korporatyvnoyi-etyky.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

2. Повідайчик О. С., Повідайчик М. М., Штимак А. Ю. До питання про культуру академічної доброчесності в сучасному освітньому середовищі. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2026. № 12. С. 97–104. DOI: 10.32782/ped-uzhnu/2026-12-15.

3. *Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. Рада: офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text (дата звернення: 01.06.2026).

4. Анісімова О. М. Еволюція інформаційних технологій: від автоматизації процесів до штучного інтелекту. *Інформація та соціум.* 2025. С. 8–11. URL: https://jias.donnu.edu.ua/%20article/view/18819 (дата звернення: 29.05.2026).